

TANULMÁNYOK

KRUPPA TAMÁS

MARCIARE VERSO CONSTANTINOPOLI. DE HOGYAN?

Törökellenes tervek és tervezetek 1594–1595-ben*

Írásomban két szöveg kapcsán szeretném bemutatni azokat a nehézségeket, amelyek a hosszú háború második évében, 1594-ben történtek, s melyeket keserű tapasztalatokkal a hátuk mögött fogalmaztak meg egyfelől a pápai diplomaták, másfelől a magyar tanácsosok.

Egyik szövegünk egy Gianfrancesco Aldobrandini, VIII. Kelemen pápa unokaöccse számára készült követi instrukció.¹ A pápa rokonát azért küldte Spanyolországba Camillo Borghese, a későbbi V. Pál pápa után, hogy a törökök ellen harcoló koalíció számára II. Fülöp spanyol királytól anyagi és katonai segítséget szerezzen.² Az anyagi kérést illetően nyitott kapukat döngetett, mert az említett Borghese útja, ha másban nem is, de egy 300 000 scudóra rúgól segély kilátásba helyezésének ügyében sikeres volt.³ VIII. Kelemen számára azonban a pénznél sokkal fontosabb volt – és ebben sem Borghesének, sem az őt követő Aldobrandininek nem sikerült áttörést elérnie –, hogy II. Fülöp indítson tengeri hadműveleteket az Oszmán Birodalom ellen.⁴ Ennek előképe kétségtelenül a lepantói diadalt 1571-ben kivívó törökellenes liga volt.⁵ A tengeri hadműveletek azonban csupán egy részét képezték volna annak a gigantikus szövetségnek – itt nyilván nem szabályos szerződéssel megpecsételt oszmánellenes koalícióra kell gondolnunk –, amely legalábbis a pápai remények szerint a Hormuzi-szoroson és a Vörös-tengeren észak felé egészen Grúziáig, Örményorszáig, nyugaton a Földközi-tengertől egészen Oroszorszáig fogta volna össze a törökellenes erőket. Mindez természetesen nem volt előzmények nélkül. Már a XV. században megfogalmazódtak hasonló tervezetek, időben legközelebb pedig azok a tárgyalások érdemelnek figyelmet, amelyeket Báthory István lengyel király folytatott e tárgyban XIII. Gergellyel, majd V. Sixtusszal.⁶ Ezzel a kérdéssel korábban hosszabban is foglalkoztam, ezért most itt annyit szükséges megemlíteni, hogy a Báthory tárgyalásain megfogalmazódó haditerv lényege egy moldvai vajdaságon keresztül déli irányba, Konstantinápoly ellen mért főcsapás volt. A hadjáratban lengyel, erdélyi, román és délszláv (a szövegben rác) csapatok részvételével számolt. Ez volt egyébként a legrövidebb útvonal, amelyen keresztül a leggyorsabban lehetett ellenséges területre áthelyezni a hadszínteret.⁷

* Készült az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történelmi Kutatócsoport támogatásával.

¹ Jaitner 1984. 278–303. o.

² Pályafutásáról legújabban Brunelli 2018. 38–39. o.

³ ASVe Senato, Germania, filza 21, fol. 313v.

⁴ Niederkorn 1993. 197–207. o.

⁵ Magyarul: Zimányi 1983.; Capponi 2010.

⁶ Ezekről legújabban és bővebben lásd Kruppa 2014. 29–154. o.

⁷ Meglepőnek tűnhet a Habsburgok hiánya, amelynek az volt a magyarázata, hogy Báthory II. Miksa császárral, majd fiával, II. Rudolfal sem volt jó viszonyban, akik tegyük hozzá, nem is fogadták volna el egyik legnagyobb ellenlábasuk vezető szerepét egy oszmánellenes koalícióban.

Az elemek tehát már régóta rendelkezésre álltak, és a turcica-irodalmat elnézve, meglehetősen variálhatóak voltak. Az instrukció értékét főleg az adja, hogy a benne foglaltak a tizenöt éves háború időszakában zsinórmértékül szolgáltak a Szentszék törökök elleni háborús politikájához. Ennek kézzelfogható bizonyítéka, hogy az instrukcióból egy *discorso* is készült,⁸ amely szolgálai követi a követi utasítás szövegét, és az feltehetően nemcsak a király előtt hangzott el, hanem kikerült a nyilvános térbe is. A szövegnek megmaradt egy olyan változata is, amely VIII. Kelemen keze nyomát viseli, azaz az instrukcióban foglaltak a szó szoros értelmében az ő elképzeléseinek lenyomatai.⁹ Ne feledjük, Ippolito Aldobrandini korábban pápai legátusként járt Lengyelországban, az ő feladata volt Miksa főherceg kiszabadítása, aki lengyel trónkövetelőként esett fogságba 1588-ban.¹⁰ Tehát ismerte a régiót és annak legfontosabb szereplői közül személyesen is megismert néhányat. Emiatt a szöveg kitüntetett szereppel bír, és érdemesebb tanulmányozásra.

A másik szöveg nem kevésbé érdekes: míg az előbbi évtizedekkel ezelőtt nyomtatásban is napvilágot látott, ez a másik tudomásom szerint eddig nem keltette fel a kutatás figyelmét. Az előlapra írt cím szerint a szöveg Nádasdy Tamás *Opiniója* lenne. Egy másik kéz által írt megjegyzés ugyanakkor helyesen és jogosan hívja fel a figyelmet, hogy mivel a nádor 1562-ben meghalt, aligha adhatott tanácsot feltételezhetően 1595-ben a császárnak. Éppen ezért szerzőként a magyar tanácsosokat (Magyar Tanács?) jelöli meg. A dolog tehát első pillantásra teljesen egyértelműnek tűnik: Nádasdy Tamás valóban nem lehetett a szerző, ráadásul a szöveg többes szám első személyben szólítja meg a császárt. Ennek ellenére elképzelhető, hogy bár a másolat készítője elírta a nevet, a szerző mégis köthető lenne egyetlen személyhez, a törökök által rettegett erős fekete béghez, azaz Nádasdy Ferenchez. Nem teljesen bizonyos ugyanis, hogy ez a vélemény a magyar tanácsosok közös szellemi terméke. A többes szám első személy még nem zárja ki, hogy a szerző egy közöség, jelen esetben a magyarok, még csak nem is feltétlenül a magyar tanácsosok nevében – akikre egyébként a szövegben nem találunk utalást – nyilatkozzon meg.

Nádasdy mellett azért próbálok érvelni, mert van néhány olyan adat, amely kétségtelenül közvetve, de arra utal, hogy a magyar tanácsosok között a dunántúli főúr különösen aktív volt, nemcsak a harcmezőn, hanem a politikai koncepciók írásbeli megfogalmazását illetően is. Cesare Speciano prágai pápai nuncius például még 1592-ben beszámolt Nádasdyval folytatott tárgyalásáról, melynek során a főúr több javaslatot is megfogalmazott. Ezeket sajnos nem részletezi. Egy másik levelében is utalt a grófnak egy magyar ügyben írott feljegyzésére, amit rejtekezve elküldött Rómába.¹¹ Az iratot sajnos nem találtam, de nem tartom elképzelhetetlennek, hogy valami hasonló lehetett ahhoz, amelyről az alábbiakban bővebben is szót ejtek. Tomaso Contarini prágai velenicei követ hasonló kontextusban idézi a gróft 1593. szeptember 21-ei jelentésében, ami arra enged következtetni, hogy ekkor is készülhetett valamilyen az általunk elemzendő szöveghez hasonló irat, kérvény, ha műfajilag talán nem is *opinio*. Contarini értesülésének lényege, hogy a magyar urak ott akarják hagyni váraikat, mert azokat nem tudják fenntartani, ezért Nádasdyn keresztül azt kéri az uralkodótól, hogy ne várja meg a birodalmi gyűlést, hanem azonnal küldjön segítséget. Ugyanis minden órában várják Kanizsa, Tata, Veszprém és Palota elestét.¹²

⁸ AGS Estado, Legajo 965. 108–120. o.

⁹ ASV Fondo Borghese III, vol. 17A, fol. 49r.–52v. Marginália: Scritta da mano propria di papa Clemente VIII.

¹⁰ Kruppa 2014. 169–190. o.

¹¹ Mosconi I. 66., 102. o.

¹² ASVe Senato, Germania, filza 20, fol. 150r.–v.

Nádasdy szerzőségét alátámasztani látszik híres udvari prédikátorának, Magyar Istvánnak *Az országokban való sok romlásoknak okairól* című műve, amely a protestáns oldal szemléletét tükrözi a háború gyakorlati kérdéseivel kapcsolatban.¹³ Magyar ezt a művét Nádasdynak ajánlotta. Ráadásul a főúr birtokainak elhelyezkedése miatt teljes mértékben ki volt szolgáltatva a török nyugati irányú előrenyomulásának. Amikor tehát az *Opinio*¹⁴ azt fejtegeti, hogy a védekező háború nem ér semmit, illetve, hogy a béke csak a törököknek használ, mert az ország így elvesz, nem csupán az antiturcica-irodalom közhelyeit ismételve, hanem e helyen teljes joggal gondolhatott a saját birtokaira is.

Ezek kétségtelenül csak közvetett, de nyomós érveket szolgáltatnak ahhoz, hogy feltételezzük: az ismeretlen kéz a keresztnevet illetően hibásan ugyan, de a valóságnak megfelelően tulajdonította Nádasdy grófnak a szerzőséget. Ám akárkit is tekintünk szerzőnek, kétségtelen, hogy az irat magyar szempontból, a magyarok véleményét tükrözve fogalmazott meg javaslatokat a háború folytatásának módjáról.

A címlapon olvasható másik bejegyzés, amely amellettt törtélandzsját, hogy az irat összeállítói magyar tanácsosok voltak, az irat megszületésének időpontjaként az 1595. évet jelöli meg. Ha azonban tüzetesebben elolvassuk a szöveget, kiderül, hogy az időpontot kissé korábbra kell helyeznünk. Egy helyen ugyanis a *következő* hónap január 10-ére Pozsonyba vagy Nagyszombatba összehívandó országgyűlésre történik utalás, amiből következik, hogy az irat 1594 decemberében íródott és elkészítését nyilván nem véletlenül a januári országgyűlés elé időzítették.¹⁵

Aldobrandini instrukciója ehhez az időponthoz egészen közel, november 19-én született meg. A katonai helyzet Színán nagyvezír sikerei következtében súlyos volt, és mindenképpen reagálni kellett rá: igen tanulságos látni, hogyan látta ugyanazt a problémát a Szentszék, illetve a magyarok.

Mivel az instrukció valamennyivel korábban kelt, először annak elemzésével kezdem. Aldobrandininek Fülöp spanyol király előtt térképpel kellett demonstrálnia az imént említett súlyos katonai helyzetet: Győr eleste után a keresztény kézben maradt főbb véghegyek, mint Kassa, Kanizsa és Szatmár, gyengén vannak megerősítve, és olyan helyen fekszenek, hogy igen nehéz ostrom esetén segítséget bejuttatni.¹⁶ Pozsony és Eger sem erősek, bár ezek előnyös helyen fekszenek, de egy hosszabb ostromot ezek sem bírnanak ki. Morvaország felé csak a kicsi Érsekújvár fekszik, amely azonban egy közepes erejű török seregnek sem képes még néhány napig sem ellenállni. Ugyanez a helyzet néhány további rosszul megerősített vár, mint Komárom, Hemet (?), Calore (?), amelyeket csak az emberi erő képes tartani, és ezek ostrom esetén még azelőtt el fognak esni, mielőtt Aldobrandini Spanyolországba ér. Ha ez valóban megtörténik, akkor Csehország, Ausztria és a többi Habsburg tartomány közvetlen veszélybe kerül. Ezt a komor képet még tovább lehetett fokozni: a legnagyobb veszély Bécsset fenyegeti, amely szintén nem rendelkezik megfelelő védművekkel. Ezek felépítéséhez

¹³ Magyar 1979.

¹⁴ A továbbiakban nagybetűs alakban használom.

¹⁵ „...pro decimo die futuri mensis Januarii, iam hic Poseniueve tirnaviae celebrari posse putarent.” MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 3.

¹⁶ Rómában bizonyosan pontos információkkal rendelkeztek a magyar végvárrendszer főbb támpontjainak számító erősségek állapotáról, hisz Madridban Aldobrandininek adatokkal kellett alátámasztania az instrukció ezzel kapcsolatban tett megállapításait. Hozzá kell azonban tenni, hogy az említett várak hosszú éveken át tartó, jelentős összegeket felemésztő erődítési munkálatokon mentek keresztül. A sommás ítélet ezért nem teljesen tűnik megalapozottnak. Ha azonban az itáliai várak, városok védműveivel hasonlítjuk ezeket össze, akkor végső soron jogosnak kell elfogadnunk ezt az olasz, illetve szentszéki nézőpontból tett megállapítást. A magyarországi végvárrendszerről lásd: Szántó 1980.; Pálffy 2010. 136–186. o. A hadmérnökök túlnyomó része Itáliából érkezett. Egyikük életrajzához lásd: Domokos 2010.

40 000 munkás kellene, akik több hónapon keresztül folyamatosan dolgoznának, de ennek semmilyen jelét nem látni, annál inkább a lakosság menekülésének. De még ha feltennénk is, hogy sikerül megerősíteni, a város hosszú ostromot nem lenne képes kiállni mezei sereg nélkül, magára hagyatva.

A fenti helyzetértékelés fényében az instrukció két, igen rövid idő alatt megfontolandó dolgot javasol öfelségének: az egyik, hogy egész május hónapra helyeztesse készenlétbe a flottát Szicília körül, elhárítandó egy esetleges támadást a dél-itáliai partok ellen, illetve, segítse meg rokonát, a császárt: márciusban el kell indítani a csapatokat a magyarországi harctérre. De ne legyenek köztük németek, mert ők sajnos nem váltak be, hanem vallonok, olaszok, spanyolok és svájciak. Visszatérve a flottára, V. Károly példáját idézi, aki nemcsak Bécest mentette fel az ostrom alól, hanem Afrikába is hadjáratot vezetett. Ugyanezt kellene tennie Fülöpnek is, akinek egy 30-40 000 fős hadsereget, amilyen gyorsan csak lehet, el kell küldenie Szicíliába, hogy elterelhessék a török erőket a magyarországi harcterről.

Az instrukció itt egy nagyon lényeges problémára világított rá: a pápaság, mint látni fogjuk, nagyon is racionális érvekkel élve és valós problémákra reagálva döntött a háború támogatása mellett. Ugyanakkor nem volt mindegy, hogy a főhadiszíntér hol húzódik. Fodor Pál kutatásai rávilágítottak arra, hogy a tizenöt éves háború előestéjén egyáltalán nem volt biztos a szárazföldi háború, amely mellett Szinán pasa kardoskodott, mivel volt egy tengeri frakció is, amelyet Ferhád pasa vezetett, amit saját jól felfogott érdekéből az angol diplomácia támogatott. Egy tengeri háború első sorban az itáliai partokat érte volna, amit érthető módon a háborúban résztvevő pápaság mindenképpen szeretett volna elkerülni. Hogy mekkora a veszély, nemcsak az itáliai felszigeten még eleve élő friuli és otrantói támadások emléke, amelyek egyébként nem meglepő módon az instrukció szövegében is visszaköszönnek, hanem a legfrissebb tapasztalatok is ékesszólóan megmutatták. Cicala Szinán pasa, akinek a rokonsága keresztény maradt, ezért reményeket táplált a pasa át-, pontosabban visszatérésével kapcsolatban a katolikus vallásra, éppen 1594 nyarán portyázott Reggio Calabriában.¹⁷ Az időzítés nem lehetett véletlen, mint ismeretes, a másik Szinán pasa, a nagyvezír ekkor vezette második hadjáratát Magyarországra, aki a jelek szerint gondoskodott a keresztény erők megosztásáról.¹⁸ Az instrukció fel is hánytorgatja, hogy a nápolyi alkirály hajói akkor jelentek meg a megtámadott partoknál, amikor Cicala már hazafelé hajózott. A tengeri hadműveletek, illetve a tengeri haderő megjelenése az instrukcióban nemcsak a már említett itáliai partok elleni támadástól való félelem miatt volt fontos, hanem azért is, mert a XV. század óta minden oszmánellenes háborús terv nem kihagyható elemét képezték.¹⁹

1594 végén azonban a legfőbb problémát nem a tenger, hanem a szárazföld okozta. Világos volt, hogy az abban az évben elért sikerek után az oszmán hadsereg itt fog próbálkozni.²⁰ Ezen azonban

¹⁷ A török hajóhad megjelenése alkalmat adott arra, hogy felkelést szervezzenek a spanyol uralom ellen, a felszabadított terület pedig a szultán alattvalója lesz. Ebbe keveredett bele a híres olasz filozófus és teológus Tommaso Campanella. *Bartl* 1974. 58. o.

¹⁸ A Porta tartott attól, hogy a pápát a többi itáliai és más hatalom, például a spanyolok is követni fogják, és csatlakoznak a császárhoz. Dél-Itália biztonságának problémájára hosszan kitér az instrukció. Lásd: *Jaitner* 1984. 285–286. o., az erők megosztásának szándékáról: uo. 289. o.

¹⁹ A kérésnek úgy tűnik, volt fogantatja. A bailo egyik decemberi jelentésében arról számolt be, hogy a spanyol király 100 gályát tart készenlétben, ami miatt a szultán parancsot adott 120 gálya felszerelésére. ASVe Senato, Constantinopoli, filza 40, fol. 389r.

²⁰ A máltai (1565) valamint a lepantói (1571) sikerek után az Oszmán Birodalom tengeri hadereje nem tett több komoly kísérletet a Földközi-tenger medencéjében kialakult status quo megváltoztatására. De ez csak erre a régióra érvényes. Éppen ezért félrevezető a nyugat-európai fősodratú történetírás által a magyarországi helyzet ismeretének hiányában kialakított vélemény, amely szerint Lepantó megállította volna az oszmán előrenyomulást. Nem megállította, hanem más irányba terelte.

nem kizárólag katonai eszközöket kell értenünk. A pápai diplomáciát meglehetősen aggasztotta, hogy a császári udvar egyáltalán nem zárkozott el a békétől. Rómába több forrásból szivárogtak a hírek a tárgyalásokról.²¹ Ez természetesen megjelenik az instrukcióban is, mégpedig történeti távlatba helyezve. Nem hiányzanak, olvassuk, a császár környezetében azok, akik szerint békét kelletne kötni: ez természetesen nem lehetetlen, de kemény feltételek elfogadása árán valósulhat csak meg. Ha III. Murád szultán módszerei nem különböznenek elődeitől, akkor úgy járna el, hogy némi könnyű területnyereség után köt egy hamis békét (*finta pace*) adó fizetetésével és egyéb megalkadó feltételekkel. Utána pedig mint egy lassú lázzal ölt betegség, a török lépésről lépésre bármiféle kockázat nélkül elpusztítja és aláveti a vele békét kötött uralkodó maradék földjét. A szultánok ugyanis ezt tették a görögökkel (értsd bizánciakkal), velenceiekkel, perzsákkal, moldvaiakkal és a magyarokkal. Mindig ugyanazt a módszert követték, hogy tudniillik egy előnyösnek tűnő békét kötöttek – ami feltételei alapján első látásra jobbnak tűnt a háborúnál. A mostani szultánnak és az őt befolyásoló harcias Szinánnak más módszere. Most úgy tűnik, hogy nagyobb a tét, és reménytelen egy olyan béke, amely az eddigiekhez hasonlóan, legalábbis látszólag, lélegzetvételnyi szünetet biztosít. A békét természetesen most is meg lehetne kötni, de ennek ára egész Magyarország lenne. Ennek három oka van: először, mert eleve ez a törökök szándéka, másodsor a császár nem elég elszánt, hogy megtartsa az országát, harmadrészt pedig maguk a magyarok is inkább választják a török igát, mint hogy elviseljék egy látszatbéke elviselhetetlen terheit.

Az első ok abban gyökerezik, hogy Szülejmán meghódította az országot, és átadta Jánosnak. Ferdinánd azonban elűzte, de a szultán újra visszaszerelte János fiának, János Zsigmondnak és anyjának az országot, és átadta nekik Erdélyt. Mivel az egészet a magáénak tekintette, Ferdinánd uralmát nem fogadta el, akinek a területét adóval kellett megváltania. Mivel a törökök előtt nyilvánvalóvá vált a császár gyengesége, igen valószínű, hogy ez alkalommal a királyság bekebelezése mellett fog dönteni. A szultán, akinek az arroganciáját Szinán és eddigi sikerei fűtik, most már Auszriáért is adót követel.²² Talán Bécsset is akarja, emlékezve arra, hogy Szülejmán Buda alatti sikere (1541) után ugyanezt a követelést fogalmazta meg.

Az eszme-futtatás roppant érdekfeszítő. A szöveg szerint Ferdinánd és Szülejmán szultán is erőszakot alkalmaztak a magyarok ellen, és ezáltal szereztek meg a királyságuk felett a hatalmat. A szultán háborúval tette adófizetővé a magyarokat, Ferdinánd pedig Jánost elűzve csikarta ki jóváhagyásukat a trónra, tehát ő is erőszakot alkalmazott. Ne feledjük, ebből az instrukcióból *discorso* készült, amelyet adatokkal, térképekkel alátámasztva elő kellett Gianfrancescónak adni egy másik Habsburg, II. Fülöp, vagy mondhatjuk úgy is, V. Károly fia, a néhai Ferdinánd, a magyar király unokaöccse előtt. Nyilván tisztában voltak azzal, hogy a Habsburg dinasztikus álláspont finoman szólva nem esik egybe az itt lefektetett véleménnyel. De ne feledjük azt sem, hogy ez az instrukció a pápa saját kezű javításait, szellemi munkájának nyomát viseli magán, azé a pápáé, akinek első kézből származó információi voltak a térségről.

Visszatérve az instrukciónak a Magyarország bekebelezését illető eszme-futtatására, az országot fenyegető második okként azt olvassuk, hogy a császár nem eléggé elkötelezett a maradék

²¹ ASV Fondo Borghese III. vol. 48–49, fol. 7r.–v.

²² „Ma hora che i Turchi hanno scoperta tanta debolezza negl'imperiali et che come s'è detto, non resta loro cosa difficile da espugnare, è verisimile che vorranno ridurre tutto il regno in provintia et farlo governare da' loro offitiali come cosa propria, se ben s'ode che sinam fatto anco arrogante più del costume suo che pure è arogantissimo, per la vittoria dimanda non solo questo, ma anco che l'Imperatore paghi tributo per l'Austria o forse che ceda insieme Vienna, ricordandosi che il medesimo dimandò Solimano doppo la sconfitta dell'essercito di Ferdinando sotto Buda et Pesto.” *Jaitner* 1984. 290–291. o.

ország rész megtartása iránt, amelynek legfőbb oka, hogy az általa kormányzott ország rész jövedelméhez képest a török adó, valamint a fenntartás terhei jóval magasabbak. Vagyis pénzügyi szempontból nem éri meg neki magyarországi uralmának fenntartása. Ennek demonstrálására a követnek részletes kimutatásokat (!) kellett bemutatnia a királyság jövedelmeiről, a várak helyőrségéről (amelyet 22 000 főre tett), azok összetételéről, amelyeknek a létszámát azonban a császári udvar a perzsa háború kitörése miatt egy szerencsétlen döntés következtében erősen lecsökkentette. Nem tudom, hogyan jutottak ezekhez a mondhatni bizalmas iratokhoz, a szöveg mindenesetre teljesen egyértelműen fogalmaz, amikor azt írja, hogy Aldobrandini egy pontos leírást fog kapni a várakról, azok helyőrségeiről, a gyalogos és lovas katonák arányáról.²³ Sajnos ezeket az iratokat egyelőre nem találtam. A költségeket azonban jelentősen megnöveli, hogy a császár nem minden évben fizette meg a tisztességes ajándékot, azaz adót, hanem néhány évvel elmaradásban volt, így körülbelül 4-5 évnnyit, azaz 120-150 000 aranyat (magyar dukátban ez 100 ezer) egy összegben is ki kellene fizetnie a szultánnak. Ám ez csak a rendes adó (*ordinario*), az ehhez kötelezően járó ajándékokkal (*extraordinario*) ez az összeg a többszörösére rúg.²⁴

A harmadik ok a magyarokban gyökerezik. Még ha a szultán meg is hagyná a császárnak az ország részét, nyilván egy előnytelen béke árán, hajlandó lenne tovább finanszírozni a maradék terület védelmét, az állandó portyák és a parasztok sanyargatása miatt, akikről évi 400 000 magyar aranydukátnyi összeget zsarolnak ki új uraik, nem valószínű, hogy béke esetén megmaradnának a császár hűségén, mivel a béke ezt az állapotot konzerválná.²⁵

Összességében tehát, a vészforgatókönyv bármelyik verziójának megvalósulása estén a végeredmény ugyanaz: vagy elvész Magyarország, vagy folytatódik a háború. Ezután számba veszi azokat az erődöket, amelyek a további törökök előrenyomulásnak gátat vehetnek, és úgy találja, hogy azok nem elégségesek. A felsorolásban szerepel Károlyváros, Graz, Kanizsa, Nagyszombat, Érsekújvár, illetve külön tárgyalja a pápaságot és Velencét különösen érdeklő dalmáciai végeket, ahol a szóba jöhető erősségek Zengg (Senj), illetve a név szerint nem említett Palmanova, amelyet Velence néhány évvel korábban kezdett el építeni.²⁶ A konklúzió, hogy az 1594-ben kieső Győrt egy Bécs irányába történő támadás esetén nem lehet pótolni, Friuli és Isztria pedig szintén a nem elégséges határvédelem miatt igen fenyegetett helyzetben vannak.²⁷ Ráadásul az adriai partok az

²³ „...secondo la descrizione che si darà a Vostra Eccellenza luogo per luogo et numero per numero, acciò n'habbia più piena notizia, li quali presidii ch'erano di gente essercitata et valentissima, parte a piedi, parte a cavallo...” Jaitner 1984. 291. o. (Kiemelések tőlem: K. T.)

²⁴ Ebből természetesen elhamarkodottan vonnánk le azt a következtetést, hogy a Habsburgok egyszerű matematikai kalkuláció alapján lemondtak volna a magyar királyságról, amelyet olyan hosszú idő után sikerült csak birtokba venniük. Itt inkább arról lehet szó, hogy a pápai célkitűzés, azaz a támadó háború szempontjából nem látták elkötelezettnek a császári udvart, amely érthető módon a korábban Lazarus von Schwendi által lefektetett védelmi doktrinának megfelelően inkább a kevesebb erőforrást felemésztő, bár további területvesztéssel fenyegető békét látta célszerűbbnek és kifizetődőbbnek. Érdekes lenne tudni, hogyan jutottak Rómában a fentebb idézett számokhoz, hol kalkulálhatták ki pl. ezt a 400 000-es összeget. Megjegyzendő, hogy ha ezeket reálisnak fogadjuk el és megszorozzuk a békeévek számával, akkor olyan hatalmas összeg jönne ki, hogy annak fényében valóban megfontolásra érdemes volt a béke helyett egy olyan gyors döntést hozó háború indítása, amelyet egykor Báthory, később az ő nyomában a Szentszék tervezett és remélt.

²⁵ A császár „saria astretta da pagare li presenti tralaciat per quattro o cinque anni, su che ha fondato il Turco il pretesto della presente guerra... il presente è di cento milla ducati unghari d'ordinario, et altrettanto suole importare l'extraordinario che si dona alli Bassà... sino a questo tempo fossero soliti di cavare più di 400.000 ducati ungheri l'anno dagli habitatori, che così redimevano le raccolte o le vendemmie loro, perché non fossero guaste.” Jaitner 1984. 291–292. o.

²⁶ Jaitner 1984. 292–293. o. Palmanova építésével kapcsolatban lásd: *Mosconi* I. passim.

²⁷ Jaitner 1984. 293. o.

albániai kikötők irányából tengeri úton is könnyen elérhetőek. Cicala említett dél-itáliai portyája feltárta a partvédelem hiányosságait. Az áttekintés és a gondolatmenet láthatóan arra fut ki, hogy az egyetlen megoldás egy támadó háború (*gagliarda guerra*), amelynek érdekében a követnek ki kellett eszközölnie a spanyol király katonai, ha ez nem megy, akkor legalább anyagi segítségét.²⁸ A jelentősebb várak áttekintéséből feltűnően hiányzik a korábban pedig érintett Komárom, amely Győr eleste után a védelem fő terhét viselte a Duna-völgyben Bécs és Ausztria felé, de ide számíthatjuk még Magyaróvárt és Pozsonyt is. A pápai és velencei követjelentések több alkalommal kitérnek arra, hogy a császári hadvezetés elé tornyosuló dilemmák egyike az volt, hogy a katonai helyzetre és a fenyegetettségre való tekintettel vajon Komáromot vagy inkább Bécszet erődítsék-e inkább meg. Mindkettőre ugyanis nem volt elég forrás.²⁹

A fentiekből következik, hogy a törökök elleni harcok akár védelemről, akár megelőző csapásról, azaz támadásról is lenne szó, a felvázolt helyzet fényében Róma meglátása szerint sem lehetett kivitelezni egy szövetségi rendszer támogatása nélkül. Ennek egyik fontos eleme lett volna a spanyol király: az instrukció felhívja a figyelmet, hogy nemcsak Velence és Róma, hanem az egész itáliai félsziget a spanyol birtokokkal egyetemben fenyegetett helyzetben van. A spanyol királyra, folytatja az instrukció, Báthory István lengyel király fent említett haditervében szintén nagymértékben számított.³⁰ Azt használta tehát fel, de az eredetivel ellentétben, amely a két uralkodó közti ellentét miatt a császárnak nem juttatott lényeges szerepet, itt feladatát a folyók folyási iránya által is megkönnyített déli irányú hadműveletek irányításában jelölte meg. Ez így is³¹ komoly presztízsveszteséget jelentett volna számára és felértékelte volna Erdély fejedelmének, Báthory Zsigmondnak, Báthory István unokaöccsének szerepét. És egy másik ifjú uralkodót, III. Zsigmond lengyel királyt, akinek a császári udvarhoz fűződő viszonyát a Habsburg feleség ellenére a Moldva hovatartozását illető nézeteltérések, valamint Jan Zamoyski főkancellár személye és politikája komolyan megterheltek. Mindez magyarázatot ad arra, hogy a pápa miért akarta eredetileg Erdélybe küldeni az egész pápai hadsereget, miért ragaszkodott olyan sokáig az erdélyi hadmenethez, illetve ennek kivitelezése érdekében csapatai magyarországi átteleltetéséhez.³² Ezeket a reményeket Erdély belépése a háborúba, a sikeres havasalföldi hadjárat, valamint a lengyelekkel, egészen 1597-ig elhúzódó ligatárgyalások táplálták. Mindez ugyanakkor arra is magyarázatot látszik adni, hogy – természetesen Bécs és a Német-római Birodalom védelmének unos-untalan hangoztatott szempontja mellett – a császár miért húzta-halasztotta a Lengyelországban tartózkodó követeinek a liga megkötéséhez szükséges teljhatalmú megbízatás elküldését,³³ és miért állt olyan sokáig ellen Báthory Zsigmond Mária Krisztiánával kötendő házassága tervének.³⁴ Ez utóbbira a pápai és San Clemente követ révén a spanyol diplomácia nyomásgyakorlása nélkül aligha került volna sor. A kelet-közép-európai hatalmakra tehát vagy a főcsapás iránya, vagy ennek változása esetén az oszmán erők megosztása és a nyugati irányú nyomásának gyengítése céljából volt égetően szüksége Rómának.

²⁸ Jaitner 1984. 294. o.

²⁹ ASVe Senato, Germania, filza 22, fol. 200r.–v.

³⁰ Jaitner 1984. 284–287. o.; Kruppa 2014. 37., 136., 139. o.

³¹ Ezzel összefüggésben igen figyelemre méltó, hogy az instrukció többször is utal a császár és a spanyol király nem kifejezetten jó viszonyára, a közöttük lévő, közelebről nem részletezett nézeteltérésre, amelynek megoldására éppen a háború adott volna alkalmat. Jaitner 1984. 87. o.

³² Erről legújabbán Kruppa 2018. 662–679. o.

³³ Kruppa 2015. 419–420. o.

³⁴ Erről lásd Benda Kálmán kismonográfiáját. Benda 1985.

Másik nagyjából ebben az időben kelt irat, amely mint fentebb már utaltam rá, nem instrukció vagy discorso, hanem opinio, vélemény, magyar környezetből származik. Speciano pápai követ – és elődei is – folyamatos kapcsolatot tartott a magyar előkelőkkel. A pápai és a velencei követ levelezéséből kibogozhatóan Nádasdy mellett főleg Pálffy Miklós véleményére voltak kíváncsiak, amin szintén nem kell csodálkozni, hisz e két főúrnak nemcsak a magyar rendek között, hanem a császári udvarban is nagy tekintélye volt. Az egyeztetés, ahogyan erre fent utaltam, már a háború kezdetén elkezdődött. Alig foglalta el 1592-ben az új nuncius, Cesare Speciano állomáshelyét, rögtön felvette velük a kapcsolatot. Pálffy katolikus volt, Nádasdy lutheránus, Speciano ezért érezhetően nagyobb figyelmet szentelt ez utóbbi személyének, akít még csak nem is burkolozt rá akart bírni az áttérésre. Erre többször tett utalást, amit azonban Nádasdy elegánsan hátrított. Mindez nem akadályozta meg, hogy a teendőket illetően folyamatosan egyeztessenek. Azt nem tudom, hogy az alább ismertetésre kerülő *Opinio* elkészítésében mennyire játszottak szerepet a nunciussal folytatott megbeszélések, a tőle nyert információk, de bizonyosnak látszik – már csak a közös érdekek és célok miatt is, illetve hogy a császári udvar akadékoskodó tanácsosaival³⁵ szembeni fellépés hatékonyságát növeljék –, hogy valószínűleg segítették egymás munkáját.

A szöveg 6 pontban foglalta össze a teendőket. 1. A következő évi hadműveletek sikeres kivitelezésének fontos előfeltétele a katonaság túlkapásainak megszüntetése, amelyet a lakosság kárára – amibe beleértendő a papság is (ez jelzi, hogy katolikus szempontok figyelembevételével íródott a szöveg) – követték el. Mindez az első olvasásra meglepőnek tűnhet, hisz azt szoktuk meg, hogy első helyre a háború idegét, ahogy annak idején megfogalmazták, azaz a pénzt helyezik. De itt nem ez történt, sőt, az erkölcsi tényező jelentőségét a tervezetben éppen az mutatja, hogy a többihez képest meglehetősen hosszan foglalkozik ezzel, ami mindenképpen jelzi azt, hogy a feljegyzés készítője vagy készítői igen súlyos problémaként értékelték.

Ennek kapcsán nem kerülhet meg a valláserkölcsei szempont, amire szövegünk is utal: ha a keresztény katonaság vadállati módon viselkedik a keresztény lakossággal szemben,³⁶ a gondviselés aligha fogja segíteni a háború ügyét, amelyet éppen a hit védelme, a kereszténység oltalma érdekében vállaltak fel. Hogyan lehet igazságos egy háború, hogyan lehet ennek a terhét elfogadtatni a lakossággal, ha azt érzi, hogy a háborút, amelyben a keresztény oldalról finoman szólva addig képtelenek voltak sikereket felmutatni, nem is annyira a pogányok, hanem ellene viselik? Talán nem véletlen, hogy mondandóját az *Opinio* minden más szempont elé helyezve éppen a vallási, vagy ha másik oldalról közelítjük meg, a pszichológiai tényező fontosságának hangsúlyozásával kezdi. A morális–pszichológiai felkészültség minden háború sikeres megvívásának talán legfontosabb előfeltétele volt korábban, de később is.

2. A háború idege, a pénz. *Opinio* azonban ezt is szoros összefüggésbe hozza a katonaság féktelen és kegyetlen magatartásának első pontban kifejtett problémájával. Az eddigi kudarc okaként ugyanis a fizetetlen katonák szabados életét, és az abból fakadó fegyelmezetlenséget jelölte meg. Sőt az irat szerint az erdélyi vállalkozás kudarcának is ez volt az oka.³⁷

³⁵ A nuncius több kódexben fennmaradt levelezése tele van a császári tanácsosokkal szemben megfogalmazott panaszokkal. Erről a most általunk tárgyalt időszakra, az 1592–1594-es évekre vonatkozóan lásd a kiadott anyagot. *Mosconi* I. passim.

³⁶ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 3–4.

³⁷ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 4. A valláserkölcsei szempontnak az első pontban történő megfogalmazása ugyanakkor felhívja a figyelmet arra a lehetőségre, hogy a Magyar Tanács klérusból származó tagjai szerepet játszottak a szöveg megfogalmazásában.

3. A katonák válogatása. Az *Opinio* az elején leszögezi, hogy legjobb a magyar katonaság lenne, mert harcedzett, tűri a fájdalokat, nem viszi magával a családját a táborba, ismeri a terepet és az ellenséget.³⁸ De az állandó harc miatt igen megfogyatkozott a száma, ezért a kieső létszámot mind a lovasságot, mind a gyalogságot illetően idegen nemzetek fiaival kell pótolni. Ebben elsősorban lengyelekre, kozákokra, spanyolokra és olaszokra lehet számítani. Igen érdekes, hogy németeket nem említ, de amikor azt hangsúlyozza, hogy felesleges nők, gyerekek, hordárok és markotányosnők tömegét a táborba vinni és ott etetni őket, egészen bizonyosan a németekre céloz. Köztudomású, hogy elsősorban ők voltak azok, akik a családjukkal együtt vonultak hadba. Tapintatosan eljárva, nem nevesítve őket, az *Opinio* a pápai instrukciótól eltérően nem tart igényt a szolgálataikra.³⁹ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ennek ellenére a német kontingens, már csak a többi nemzethez viszonyított nagy száma miatt is, nem volt mellőzhető.

Lovasságból 10 000 arkebúzost, azaz lovas lövészt, illetve 10 000 vértést tart szükségesnek, mivel a török sereg is elsősorban lovasságból áll. Talán ez az oka, hogy a gyalogság pontos létszámáról nem ejt szót. Arról azonban igen, hogy lándzsásokra és egyéb nem lövészes gyalogosokra nincs szükség, mert a tapasztalatok szerint nem váltak be; Ferdinánd főherceg azonban Horvátországban hasznukat tudná venni. A katonaságot nem néhány hónapra, hanem a háború folyamán végig fizetni kell, ami nyilván tetemes anyagi terhet jelentene. Az *Opinio* ugyanis kiköti, hogy a katonaságot ne részenként, hanem a nagyobb hatékonyság érdekében egyszerre vessék be, máskülönben megismétlődnek az elmúlt év rossz tapasztalatai. Ehhez össze kell hívni az országgyűlést, melynek szerepét a magyar rendekével végig hangsúlyozza, tehát nagyon ügyel arra, hogy a háború fontos döntéseibe a magyarokat is avassák be. Végül a nagy törökellenes liga megkötését, beleértve a perzsákat is, természetesen ez a szöveg is ajánlja.⁴⁰

4. A tisztikart illetően levonja az elmúlt év keserű tapasztalatait. Rögzíti, hogy hadimesterségben járatos, vezetésre alkalmas, rátermett tisztekre van szükség, akik a nyílt mezei harcokban éppen úgy képesek megállni a helyüket, mint a várostromokban. 5. A tüzéség és a hozzá szükséges elegendő mennyiségű muníció biztosítását tartja szükségesnek, itt is a rossz győri tapasztalatokat, valamint az ellenség ez irányú felkészültségét hangsúlyozza.⁴¹ Az utolsó pontban a hadsereg ellátásnak másik nagyon fontos területét, a katonák élelemellátásának megfelelő megszervezését ajánlja.⁴²

6. Az utolsó nagy egység azzal foglalkozik, hogy az előfeltételek megteremtése után a felhalmozott, megfelelően kiválogatott, fizetett, ellátott és irányított élőröt hogyan vessék be: felvázolja a következő évi haditervet. Ahogyan a szöveg már korábban is utalt rá, az oszmán erők megosztásának céljából egy kombinált, több irányból elindított hadműveletet javasol. Jóllehet számoltak a tengeri hadműveletekkel is, de úgy tűnik, hogy a jövő évet illetően a tervezés kizárólag a Magyar Királyság területén folytatandó hadmozdulatokat részletezi. A szövegből kibogozhatóan ez alapvetően két nagy hadműveleti zóna elkülönítését jelenti. Az egyik támadás, mert a haditerv támadó, és nem védekező jellegű, a tiszántúli régióban indulna meg Báthory Zsigmond vezetésével, akihez az erdélyi, havasalföldi, moldvai csapatok, valamint a rácok mellé a felső-magyarországi csapatok

³⁸ Hasonló javaslatot fogalmazott meg 4 évvel később Zacharias Geizkoffler birodalmi fillérmester. MOE IX. 10., 73. o. Egyébként nem teljesen világos, hogy milyen előző évi erdélyi kudarcra utal a szöveg.

³⁹ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 5.

⁴⁰ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 6.

⁴¹ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 6–7.

⁴² MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 7.

nagy részét, az összes nélkülözhető erőt kell rendelni.⁴³ Ennek a hadseregnek Lippát és Temesvárt, valamint a kisebb várakat, például Becsét és Becskereket kellene elfoglalnia. Az első kettő rossz állapotban van, bevételük nem lenne nehéz. Ha közben megérkezne a felmentő sereg, akár a szultán, akár Szinán, akár egy másik pasa vezetésével, nem kell kitérni előlük, hanem vállalni kell a nyílt mezei csatát (*de tota rerum summa proelio*), amelyre már egy egyesült keresztény sereg vonulna fel.⁴⁴ Nem avat be a részletekbe, hogy erre pontosan hogyan kerülne sor, csak annyit rögzít az irat, hogy a csatát alföldi területen kell megvívni a nyilvánvaló szándékkal, hogy eldöntésük a háború további menetét. Az *Opinio* ugyanis úgy folytatja, hogy győzelem esetén a keresztények ölébe hullana Gyula kivételével egész Alsó-Magyarország, amelyet körülzárással foglalnának vissza, mivel a hadsereg a győztes csata után tüstént Buda megvívására sietne.⁴⁵ A kételkedők ellene vehetik, hogy vereség esetén mindez nem valósulna meg, de az általuk elképzelt védekező stratégia (*cum bello illo imaginario*), ahogyan a jelen helyzet és a múlt példái is igazolják, maga lenne a vereség, mivel ez által a maradék országrész is elveszne. A kockázatok csökkentését, és ez által a győzelem esélyének növelését szolgálná, ha a mozgósítás minden számba jöhető szereplőt, például a parasztságot is elérné. A parasztok mindennapi kapcsolatban állnak a hódítókkal, vagyis ismerik őket és nem félnek tőlük („*quibus Turcae propter quotidianam consuetudinem minus sunt formidabiles*”).⁴⁶ Bár a szöveg nem fejt ki, úgy vélem arra gondol, hogy a nyugati országokból érkező haderő magatartását és harckészségét – bármennyire is képzett –, mivel nem ismeri a törököket, befolyásolhatják a kegyetlenségükről terjengő híresztelések.

Ha ellenben veszünk, folytatja az *Opinio*, akkor sincs nagy baj, mert nyilván a török is nagy veszteségeket fog szenvedni, ez esetben az erőket gyorsan össze kell vonni a további ellenállás érdekében. A kockázatokat nagymértékben csökkentené, ha Báthory Zsigmondnak megadnák a kért segítséget, ellenkező esetben kénytelen lesz az ellenséghez csatlakozni, ami a törököket fogja erősíteni. Ezzel visszautal a szöveg elejére, ahol azt olvashatjuk, hogy bár folynak a tárgyalások az erdélyi követekkel, a magyarok mégsem tudnak semmi konkrétat, csak azt, hogy még nincs meg egyezés. Győzelmük és az erdélyiek elidegenítése esetén a törökök Komáromot fogják ostrom alá venni (ahogy 1594-ben), amely ha elesik, tényleg megnyílik az út Bécs felé. Ezért azt javasolja, hogy a lehető legnagyobb mértékben segítsék meg Báthoryt, és ne engedjék a háborút Bécs előterébe. A történelem ugyanis azt mutatja, hogy minden állam az ellenség területére próbálja vinni a háborút, mert ezáltal lesz csak képes megakadályozni, hogy az ellenség rendezze soraikat és összeszedje erejét. Éppen ezért nagy gondot kell fordítani arra, hogy a császár a hadseregét megfelelő

⁴³ Lásd ehhez Contarini 1595. január 31-i jelentését, amelyben arról számol be, hogy a szövetséggötést illető tárgyalásokon megegyeztek 10 ezer főnyi katonai segítségül küldéséről. Ez tehát teljes mértékben egybevág mind az *Opinio*, mind az instrukció által kilátásba helyezett katonai segítség tervével. ASVe Senato, Germania, filza 22, fol. 327v.–328r. Néhány hónappal később ez nagyon ambíciózusan 8000 lovasra és 5000 gyalogosra módosult, az állomány alapvetően németekből állt volna, akik a felső-magyarországi magyar csapatokkal együtt az erdélyi erőkön felül 30 000-es haderőt állítottak volna ki. A létszámmal kapcsolatban a követ kifejezte kétségeit, hivatkozva a korábbi 10 000-es számra. *Hurmuzaki* III/2. 98. o.

⁴⁴ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 7.

⁴⁵ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 7. A haditerv hasonlít a Fabio Genga erdélyi követ által Rómában előterjesztett erdélyi javaslatához, valamint az 1597-es erdélyi tervezethez, amely közvetlen célként szintén Temesvár elfoglalását tűzte ki célul, utána azonban Nándorfehérvár ostromára, valamint a tiszántúli régió felszabadítására került volna sor. *Kruppa* 2014. 341. o. Ennek oka feltehetően az, hogy ez a haditerv nem számolt a császári hadsereggel való egyesüléssel, tehát jóval kisebb méretű haderő számára szabott feladatokat. Az események megmutatták, hogy Temesvár mégsem volt olyan gyenge, és nem tudták elfoglalni annak ellenére, hogy a felmentésére érkezett tatár-török sereget az erdélyi csapatoknak sikerült megverni és elkergetni a vár alól (Lippa elfoglalása viszont sikerült a Maros völgyi várakkal egyetemben).

⁴⁶ MNL OL MKA E 144. Acta publica, fasc. 39, nr. 19, 7.

módon tartva biztos és jó pozíciót vegyen fel. Így lesz képes arra, hogy gyorsan felvonuljon a várak megostromlására. Láttuk, hogy ez az érv az instrukcióban is szerepelt.

A végén az *Opinio* alázatosan arra kéri az uralkodót, hogy a magyarokat ne helyezze leghátra, mivel a mindennapi gyakorlat és a kereszténység védelmében szerzett tapasztalataik miatt nem alábbvalóak a többi nemzetnél. Ugyanez a helyzet a vezetőkkel, akikre rá kell bízni a magyar csapatok vezetését,⁴⁷ mivel a katonák a szokások miatt, és mert ők a természetes uraik, jobban engedelmeskednének nekik, amire egyébként a múlt (1566) tapasztalatai, valamint az ország törvényei amúgy is kötelezik az uralkodót.

A két szöveg különböző környezetben született, mégis szemmel láthatóan vannak közös vonásaik. Továbbra is megválaszolatlan a kérdés, hogy vajon mennyire hatott az egyik a másikra. Fentebb adatokat hoztam arra, hogy folyt egyeztetés a prágai nuncius irodája és azon keresztül a pápai udvar, valamint a Habsburg-kormányzat magyar tisztviselői között. Ezt elárulja az is, hogy az 1595. évi hadműveleteket, de megkockáztathatjuk, hogy a háború általános menetét illetően is, hasonlóképpen gondolkoztak.

Ennek egyik közös eleme, bizonyítéka, hogy mindkét szöveg, ha a későbbi, megvalósult hadműveletekkel hasonlítjuk össze, jóval nagyobb szerepet szánt a császár keleti szövetségeseinek, különösen az erdélyi fejedelemeink. A pápai instrukció utalt arra, hogy VIII. Kelemen szinte teljes mértékben az elődei – akikre szintén világosan célzott – és a Báthory által megtárgyalt haditervet preferálta. Az *Opinio* ugyan nem említi meg Báthory nevét, de egyértelműen megfogalmazza, hogy a háború irányát minél távolabb kell vinni Bécs, és tegyük hozzá, a Magyar Királyság dunántúli és Felső-Magyarország Morva- és Csehország felé eső részeitől, és természetesen a Horvátországhoz közel eső itáliai területektől az ország keleti területei, pontosabban annak a török uralom alá eső részei felé. Ezt a célt kizárólag megfelelő nagyságú és erejű fegyveres erő segítségével lehet kivitelezni, ami egyet jelent azzal, hogy a magyar csapatok tekintélyes részét Báthory Zsigmond parancsnoksága alá akarták helyezni. A pápa eredeti terve szintén az volt, hogy a teljes pápai hadsereg Erdélybe vonul, segítendő az erdélyi sereg hadmozdulatait. Tehát, ha nem is olyan mértékben, mint az instrukció, de az *Opinio* is a Báthory-féle haditerv elemeit vette át, amely a háború súlypontját az Erdélyi Fejedelemséget és a román vajdaságokat magában foglaló régióba, a hagyományos főhadszíntérnek számító Duna-völgytől jóval keletebbre helyezte. A terv bizonyosan nem volt ismeretlen a magyar urak előtt. Ehhez még azt is hozzátehetjük, hogy Rudolf követi Lengyelországban sikertelen kísérletet tettek, hogy megszerezzék Báthory háborús terveinek a dokumentációját.⁴⁸

Mindkét szöveg elengedhetetlennek tartja a döntő nyílt ütközet keresését, amely mindkét helyen háborút eldöntő lépésként fogalmazódik meg. Tehát egyértelműen offenzív jellegű háború megvívását javasolják, amelyben logikailag benne van, hogy csak egyértelmű keresztény fölény esetén tartják elfogadhatónak a békét a Portával. Ugyanis más-más okokból, de teljesen egyetértésnek abban, hogy a békének nevezett fegyverszünet, amely az oszmán jogi gondolkodásnak teljes mértékben megfelelt, hosszú távon kizárólag oszmán érdekeket szolgál. Ennek nemcsak elvi-stratégiai oka van, hanem egy nagyon konkrét aggodalom is meghúzódik a háttérben: az udvar két háborús év után is nyitva hagyta a megegyezés lehetőségét a szultánnal,⁴⁹ kereste a béke lehetőségét.

⁴⁷ Lásd a magyar rendek kérését az 1598. évi országgyűlésen: MOE IX. 136–138. o.

⁴⁸ Kruppa 2015. 221. o.

⁴⁹ Lásd például a velencei követ május 20-i, ill. augusztus 4-i beszámolóinak rejtjelzett részeit, amelyek szerint a pápa nem biztos abban, hogy a császár nem fog békét kötni, és hogy a katonai sikertelenségek okát egyesek annak tulajdonítják, hogy az udvar kapcsolatot tart fenn a törökkel. ASVe Senato, Germania, filza 21,

gét egy nyilvánvalóan számára előnytelen katonai-politikai helyzetben is, miközben a háború egyik legfontosabb potenciális szövetségeseivel, az erdélyi fejedelemmel egyre húzódtott a megegyezés.⁵⁰ Erre egyértelmű utalást találtam az *Opinió*ban. Közvetlen tárgyalásokról a Portával ebben az időszakban nem tudok, csak a következő, 1595-ös évben, de már 1594 végén is bizonyos volt, hogy a Porta az erdélyi és román vazallusait nem hajlandó kiengedni a markából. A megegyezés köztük és a császári udvar között az eddigi politikával való nyílt szakítást, és a császár egyértelmű háborús szándékát jelentette volna. Nem véletlen tehát, hogy a pápai diplomácia mindent elkövetett, hogy kicsikarja a megegyezést a Portával való szakításban már félúton lévő Báthory és Rudolf között. Ezt a magyar rendek is (el)várták, tehát bizonyos, hogy ebben támogatták mind a Prágában tárgyaló Alphonso Carrillót, mind Cesare Specianót.

A november 10-ei dátumú instrukció és a decemberben megszületett *Opinio* tehát azoknak a sorsdöntő heteknek, hónapoknak a lenyomata, amikor eldőlt a háború kérdése. Az 1595 januárjában összehívott pozsonyi országgyűlés megszavazta az erdélyi–Habsburg szövetséget, és még ugyanebben a hónapban meghalt Murád szultán. A szokásoknak megfelelően és a háború ellenére csausok jelentek meg az udvarban, hogy a békéről tárgyaljanak. Nem találtak zárt ajtókra. Ennek tárgyalása azonban most kívül esik témánkon.

Az instrukció és a javaslat különböző mértékben és retorikailag is másképpen megfogalmazva, de nem németbarát. Az instrukció szinte provokatívan domborítja ki Báthory és a pápaság együttműködését, amely Habsburg ellenérzések közepette bontakozott ki Antonio Possevino jezsuita diplomata közvetítésével, aki egyszerre volt a király és a pápai kúria csúcspannátája. Sőt, még tovább megy ezen a Habsburgok számára kellemetlen intermezzón, és egészen nyíltan a magyar történelem Habsburg-ellenes, Szapolyai–Báthory-féle interpretációját fogalmazta meg. Ennek a magyarázata bizonyosan nem a pápai udvar Habsburg-ellenes törekvéseiben gyökerezik, ugyanakkor az sem nagyon hihető, hogy a háborús propaganda hevében estek volna túlzásokba a mondandó formába öntések. Fentebb említettem, hogy van egy pápai kéz által írt változat is – Jaitner nem ezt az egyébként jóval rövidebb változatot adta ki –, de ebben is benne maradt a pápa keze nyoma. Ez egészen egyértelművé válik, amikor a szöveg egyes szám első személyre vált, ami nagyon árulkodó.⁵¹ Az instrukció gondosan és többször átolvasott szöveg, tehát a Báthory, illetve magyar-párti részek bizonyosan nem véletlenül kerültek bele. Megfogalmazásának egészen bizonyosan határozott lendületet adott Fabio Genga, a fejedelem egyik olasz kegyencének római követsége 1594 őszén.⁵² Az olasz kegyenc ekkor benyújtott a pápának egy tervezetet a háború folytatásának módjáról, amely nem meglepő módon nagyon hasonlított a Báthory István-féle tervekhez.⁵³ A követségnek választ kellett adnia a nyári-őszi rokongyilkosságig fajúló politikai leszámolásokra is, ezeknek ugyanis nem volt pozitív visszhangjuk katolikus berkekben sem. Zsigmond egyértelműen és meggyőzően demonstrálta elszántságát a törökökkel való szakításra és a pápa által szorgalmazott Szent Ligába való belépésre.

---

fol. 148r., 331r. A békekötési hajlandóságot illető gyanúkról lásd még *uo.*, filza 22, fol. 147r., 157r.–v. Ugyanitt találunk egy feljegyzést a béke elleni érvekkel, ill. hogy a békével a ruméliai beglerbég kereste meg a császárt. *Uo.* fol. 172r.–175r., egy másik példány: fol. 216r.–221v. Egy november 29-i jelentés szerint Győr elfoglalása után a törökök egyszer egy tatár követen, két másik alkalommal pedig Mehmed pasa által ajánlottak békét. *Uo.* fol. 205r.

⁵⁰ Ezekről részletesen lásd: *Szilas* 2001. 47–71. o.

⁵¹ ASV Fondo Borghese III, vol. 17A, fol. 50v.

⁵² Erről lásd *Kruppa* 2004. 1166–1193. o.

⁵³ Szövege: *Kruppa* 2015. 355–362. o.

Az erdélyi követelések legfontosabbika az egyébként Habsburg dinasztikus, őrscsaládi, vagyis mindkét ág érdekeit szolgáló Báthory–Habsburg-szerződés kieszközölése volt, melynek ügye 1594 őszén elakadt, s ezt próbálta a pápai diplomácia II. Fülöp segítségével kimozdítani a holtpontról. Ez magyarázza szerintem azt is, hogy az instrukció végén a francia, illetve flandriai helyzet, majd Cicala pasa ügyének taglalása után mintegy mellékesen visszatérnek a fejedelem ügyére, és tolmácsolják a kúria kérését, hogy Báthory Zsigmondnak a király adományozza oda az Aranygyapjas rendi tagságot, amely egyébként a fejedelem egyik feltétele volt a császárral való szövetséget illetően.⁵⁴

Az *Opinio* természetesen nem megy el a németellenességben, mint az instrukció, de a katonaság kegyetlenségeinek taglalása, valamint a családtagok és egyéb oda nem illő társaság kizárása a táborból a német katonaság kritikájaként fogható fel, amelynek visszásságait, vagy a katonaság szempontjából sajátosságait egyébként protestáns és katolikus források vallási felekezettől függetlenül kritikaként fogalmazták meg,⁵⁵ amit az is alátámaszt, hogy a felállítandó hadseregben nem számoltak velük.

A két irat eltérő környezetben, eltérő műfajban és eltérő célokból született meg, de egy s ugyanazon problémára, az 1594 végén a Magyar Királyságban és az Erdélyi Fejedelemségben előálló politikai-katonai helyzetre reagáltak és annak fényében fogalmazták meg megoldási javaslatukat. Az iratok pillanatfelvételnként rávilágítanak a magyar–erdélyi–szentszéki kapcsolatok egy aspektusára, amikor ennek a három hatalmi tényezőnek az érdekei – a magyarok esetében itt most nem a magyar királyra, hanem a magyar rendekre gondolok – felekezeti hovatartozástól függetlenül legalább részben, taktikai szövetség formájában valóban egybeestek, és bizonyosan nagy szerepet játszottak abban, hogy a prágai császári udvar, hosszas ingadozás és bizonytalankodás után, de végül az offenzív háború mellett döntött. Ennek első fényes eredményei Esztergom visszavétele és a havasalföldi hadjárat voltak. A folytatás már nem sikerült ilyen fényesen, de az már nem tanulmányunk témája.

BIBLIOGRÁFIA

- Baranyai Decsi 1982. Baranyai Decsi János magyar története (1592–1598). Ford. *Kulcsár Péter*. Budapest, 1982.
- Bartl* 1974. *Peter Bartl*: Der Westbalkan zwischen spanischer Monarchie und osmanischem Reich: zur Türkenkriegsproblematik an der Wende vom 16. zum 17. Jahrhundert. Wiesbaden, 1974.
- Benda* 1985. *Benda Kálmán*: Erdély végzetes asszonya. Budapest, 1985.
- Brunelli* 2018. *Giampiero Brunelli*: La santa impresa. Le crociate del papa in Ungheria (1595–1601). Roma, 2018.
- Capponi* 2010. *Nicoló Capponi*: Lepanto 1571. Milano, 2010.
- Domokos* 2000. *Domokos György*: Ottavio Baldigara: egy itáliai várfundáló mester Magyarországon, Budapest 2000.

⁵⁴ *Jaitner* 1984. 303. o.

⁵⁵ Baranyai Decsi 1982. 272. o.; *Lymbus* 1990. 80–82. o. Később az ún. szerencsi kiáltvány egyik vádpontja lesz.

- Hurmuzaki* III/2. Documente privitoare la Istoria Românilor III/2 (1576–1600). Ed. *Eudoxiu Hurmuzaki*. Bucuresci, 1888.
- Jaitner* 1984. Die Hauptinstruktionen Clemens' VIII. für die Nuntien und Legaten an den Europäischen Fürstenhofen 1592–1605. Bd. I. Hrsg. *Klaus Jaitner*. Tübingen, 1984.
- Kruppa* 2004. *Kruppa Tamás*: Erdély és a Szentszék kapcsolatainak ismeretlen kérdésköréhez (Fabio Genga római tárgyalásai 1594 és 1596-ban). *Hadtörténelmi Közlemények*, 117. (2004) 4. sz. 1166–1193. o.
- Kruppa* 2014. *Kruppa Tamás*: A kereszt, a sas és a sárkányfog. Kelet-közép-európai törökellenes ligatervek és küzdelmek a Báthory-korszakban (1578–1597). (Collectanea Vaticana Hungariae II/V.) Budapest–Roma, 2014.
- Kruppa* 2015. *Kruppa Tamás*: Tradíció és propaganda keresztútján. Fejezetek Báthory Zsigmond udvarának kultúrájából, (Humanizmus és reformáció.) Budapest, 2015.
- Kruppa* 2018. *Kruppa Tamás*: Gianfrancesco Aldobrandini pápai generális megíusult erdélyi hadivállalata 1595–1596-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 131. (2018) 3. sz. 662–679. o.
- Lymbus 1990. Baranyai Decsi Jánosnak a török elleni háborúra buzdító beszéde 1598-ból. Ford. *Balázs Mihály – Monok István – Varga András – Tar Ibolya*. (Lymbus. Művelődéstörténeti Tár, II.) Szeged, 1990. 37–100. o.
- Magyari* 1979. *Magyari István*: Az országokban való sok romlásoknak okairól. S. a. r. *Makkai László*. Budapest, 1979.
- MOE IX. Magyar Országgyűlési Emlékek IX. 1598–1601. Szerk. *Fraknoi Vilmos*. Budapest, 1885.
- Mosconi* I. La nunziatura di Praga di Cesare Speciano I. (1592–1598). Ed. *Mosconi, Natale*. Brescia, 1966.
- Niederkorn* 1993. *Jan Paul Niederkorn*: Die europäischen Mächte und der „Lange Türkenkrieg Kaiser Rudolf“ II. (1593–1606). Wien, 1993.
- Pálffy* 2010. *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. (História Könyvtár. Monográfiák 27.) Budapest, 2010.
- Szántó* 1980. *Szántó Imre*: A végvári rendszer kiépítése és fénykora Magyarországon: 1541–1593. Budapest, 1980.
- Szilas* 2001. *Szilas László*: Alfonso Carrillo jezsuita Erdélyben (1591–1599). (METEM könyvek 34.) Szeged, 2001.
- Zimányi* 1983. *Zimányi Vera*: Lepanto. Budapest, 1983.

RÖVIDÍTÉSEK

AGS	Archivio General de Simancas
ASV	Archivio Segreto Vaticano, Roma
Segr. Stato	Segreteria di Stato
ASVe	Archivio di Stato di Venezia, Venezia
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest
MKA	Magyar Kamara Archivuma

Tamás Kruppa

MARCIARE VERSO CONSTANTINOPOLI. BUT HOW?

Plans and Projects against the Turkish 1594–1595

(Summary)

The research article introduces the difficulties conceived by the Pope's diplomacy and the Hungarian councillors about the bitter experiences of the second year of the long war, in 1594 through two sources, an ambassador's instruction made for the nephew of Pope Clement VIII, Gianfrancesco Aldobrandini and Tamás Nádasdy's *Opinio*.

The article introduces in detail the two sources together with their history of formation. It also specifies the issue of the authorship of the *Opinio* according to which it is the *Opinio* of Tamás Nádasdy based on the information upon the sleeve, however, as a note written by a different hand correctly warns us, since the Palatine deceased in 1562, he could not give advice to the Emperor in 1595. That is why the author is specified as the Hungarian councillors (Hungarian Council?). At first glance it really seems to be evident that Tamás Nádasdy could not be the author of the work; furthermore, the text speaks to the Emperor in first person plural. Despite all of this, it is imaginable that the person who wrote the copy missed the name, and the author could still be connected to one certain person, to the strong "Black Bey" feared by the Turkish, Tamás Nádasdy. It is not completely certain that the opinion was produced by several Hungarian councillors. The first person plural does not exclude that the author should speak in the name of a community, the Hungarians, not evidently in the name of the Hungarian councillors, and the article also enumerates several further arguments by the authorship of Tamás Nádasdy.

The two documents were conceived in different environments, genres and with different purposes, but they reacted to the same problem, the military situation evolving in the Kingdom of Hungary and Principality of Transylvania, and they conceived their proposals of solution based on it. The documents highlight an aspect of the relations of Hungary, Transylvania and the Holy See as a snapshot, that these three factors of powers had the same interests independently of their religious identity, at least in the form of a tactical alliance, and the all of this certainly played in a serious role in the fact that after long hesitation the Emperor's Court in Prague finally decided on an offensive war against the Turkish.

Tamás Kruppa

MARCIARE VERSO CONSTANTINOPOLI. ABER WIE?
Pläne und Entwürfe gegen die Türken in den Jahren 1594–1595

(Resümee)

Die Studie stellt anhand zweier Schriften, der Gesandteninstruktion, die für Gianfrancesco Aldobrandini, dem Neffen von Papst Clemens VIII. verfasst worden war, sowie der *Opinio*, die von der Forschung bisher Tamás Nádasdy zugeordnet wurde, diejenigen Schwierigkeiten vor, die von der päpstlichen Diplomatie sowie den ungarischen Räten mit den bitteren Erfahrungen im zweiten Jahr des Langen Türkenkrieges, 1594, im Rücken formuliert worden waren.

Die Studie stellt die beiden Quellen zusammen mit ihrer Entstehungsgeschichte im Detail vor. Dabei präzisiert sie auch die Frage des Verfassers der *Opinio*. Demzufolge handelt es sich beim Text zwar aufgrund des Titels auf dem Deckblatt der Quelle um die *Opinio* von Tamás Nádasdy. Aber eine Anmerkung, die von einer anderen Hand stammt, weist richtig und zurecht darauf hin, dass der Palatin, der im Jahr 1562 verstorben war, vermutlich im Jahr 1595 dem Kaiser wohl kaum Ratschläge habe erteilen können. Deshalb werden als Verfasser die ungarischen Räte (der Ungarische Rat?) angeführt. Die Sache schein also auf den ersten Blick vollkommen eindeutig zu sein: Tamás Nádasdy konnte tatsächlich nicht der Verfasser gewesen sein, noch dazu spricht der Text den Kaiser in der ersten Person Mehrzahl an. Trotzdem ist es vorstellbar, dass der Ersteller der Kopie den Namen zwar falsch geschrieben hat, der Verfasser jedoch trotzdem mit einer einzigen Person in Verbindung gebracht werden könnte, nämlich mit Tamás Nádasdy, dem von den Türken gefürchteten starken schwarzen Bey. Es ist nämlich nicht ganz sicher, dass diese Meinung das gemeinsame geistige Produkt der ungarischen Räte darstellt. Die erste Person Mehrzahl schließt noch nicht aus, dass sich der Verfasser im Namen einer Gemeinschaft äußert, in diesem Fall im Namen der Ungarn, und nicht einmal unbedingt in dem der ungarischen Räte, auf die wir im Übrigen im Text keinen Verweis finden. Die Studie führt auch weitere Argumente für die Autorschaft von Tamás Nádasdy an.

Die zwei Schriften entstanden zwar in einem abweichenden Umfeld, aus unterschiedlichem Zweck und vertreten eine abweichende Gattung, reagierten jedoch auf ein- und dasselbe Problem, nämlich die politisch-militärische Situation, die sich Ende 1594 im Königreich Ungarn und im Fürstentum Siebenbürgen herausgebildet hatte, und sie formulierten ihre Lösungsvorschläge im Licht dieser. Die Schriften beleuchten als Momentaufnahme einen Aspekt der Beziehungen zwischen Ungarn, Siebenbürgen und dem Heiligen Stuhl, als die Interessen dieser drei Machtfaktoren – unabhängig von der Glaubenszugehörigkeit – zumindest teilweise, in Form eines taktischen Bündnisses tatsächlich identisch waren. Sie spielten mit Sicherheit eine große Rolle dabei, dass sich der kaiserliche Hof in Prag nach langem Zögern und vielen Unsicherheiten schließlich für den Offensivkrieg entschied.

Tamas Kruppa

MARCIARE VERSO CONSTANTINOPOLI. MAIS COMMENT ?

Projets et plans contre les Turcs en 1594–1595

(Résumé)

L'étude présente les difficultés exprimées par la diplomatie papale et les conseillers hongrois après les expériences amères vécues en 1594, deuxième année de la longue guerre, sur la base de deux textes : l'instruction donnée à l'ambassadeur Gianfrancesco Aldobrandini, neveu du pape Clément VIII et l'Opinio, une source jusqu'alors attribuée à Tamás Nádasdy par les chercheurs.

L'étude décrit en détail les deux sources et leur origine tout en précisant l'identité de l'auteur de l'Opinio : Certes, selon le titre qui figure sur la couverture de la source, il s'agit de l'Opinio rédigé par Tamás Nádasdy, mais une observation écrite à la main par une autre personne souligne à juste titre que le palatin Nádasdy décédé en 1562 aurait eu du mal à conseiller l'empereur en 1595 et la source serait l'œuvre des conseillers hongrois (du Conseil hongrois ?). Au premier abord, il est donc évident que Tamás Nádasdy ne pouvait pas en être l'auteur. En outre, le texte s'adresse à l'empereur à la première personne du pluriel. Néanmoins, il se peut que seul le prénom soit faux et que la source soit écrite par une seule personne : Tamás Nádasdy redouté par les Turcs, appelé le bey noir fort. Il n'est pas certain que cette opinion soit l'œuvre commune des conseillers hongrois, car la première personne du pluriel peut aussi signifier que l'auteur parle au nom d'une communauté, le cas échéant, au nom des Hongrois et pas forcément au nom des conseillers qui ne sont même pas mentionnés dans le texte. L'étude avance plusieurs arguments pour étayer que l'auteur de la source est Tamás Nádasdy.

Le contexte, le genre littéraire et la finalité des deux documents sont différents, mais ils parlent du même problème, à savoir de la situation politique et militaire au Royaume de Hongrie et dans la Principauté de Transylvanie à la fin de l'année 1594. Les deux proposent aussi des solutions. Comme un instantané, les documents reflètent un aspect particulier des relations entre la Hongrie, la Transylvanie et le Vatican dont les intérêts étaient semblables malgré leur différence de confession. Ces trois puissances sont donc devenues des alliées tactiques et cette alliance a considérablement contribué à la décision de la cour impériale de Prague qui, après de longues tergiversations, a opté pour une guerre offensive.

Тамаш Круппа

MARCIARE VERSO CONSTANTINOPOLI. HO КАКИМ ОБРАЗОМ?

Антитурецкие замыслы и планы в 1594–1595 годах

(Резюме)

Исследование посредством двух текстов – посольской инструкции написанной для Джанфранческо Альдобрандини, племянника папы VIII. Климента и источника, который на основе исследований до сих пор цитировался как «Опинио/Обзор» Тамаша Надашди, - представляет те трудности, которые стояли за спиной папской дипломатии и венгерских советников, которые делились горькими опытами во втором году долгой войны 1594-ого года.

В исследовании подробно рассматриваются два источника, вместе с историей их возникновения. В ходе этого также уточняется вопрос авторства «Опинио» согласно чему написанной заголовки на лицевой стороне источника текст является «Опинио» Тамаша Надашди, но заметка, написанная другой рукой, правильно и справедливо указывает на то, что поскольку наместник умер в 1562-ом году, предположительно он вряд ли мог давать совет императору в 1595-ом году. Именно по этому автором он указывает венгерских советников (Венгерский совет?). Дело на первый взгляд кажется вполне однозначным: Тамаш Надашди действительно не мог быть автором, вдобавок текст обращается к императору от первого лица множественного числа. Несмотря на это можно представить что, хотя исполнитель копии ошибся в имени, но автор может быть связан с единственной личностью, могущественным черным бейом, Тамашом Надашди, которого боялись турки. Не совсем вероятно, что это мнение является совместным интеллектуальным продуктом венгерских советников. Заявление от первого лица множественного числа ещё не исключает, что автор высказывается от имени общины, в данном случае венгров, даже и безусловно не венгерских советников, на которые мы не находим ссылки в тексте. Наряду с авторством Тамаша Надашди, в исследовании приводятся и ряд других аргументов.

Хотя эти два документа были написаны в разных средах, различных жанрах и целях, но они реагировали на одну и ту же проблему: военно-политическое положение Венгерского Королевства и Княжества Трансильвании сложившиеся в конце 1594-ого года и в свете этого сформулировали свои предложения. Эти документы мгновенным снимком освещают один аспект отношений между Венгрией, Трансильванией и Святым Престолом, когда интересы этих трех властей, независимо от религиозной принадлежности, отчасти совпадали в форме тактического союза и, они безусловно, сыграли большую роль в том, что Пражский Императорский Двор, после длительного периода колебаний и неопределенности, в конечном итоге принял решение наступательной войны.